

زمینه‌های نهضت مشروطه

مقام معظم رهبری، حضرت آیت الله خامنه‌ای:

«باید به مشروطه افتخار بکنیم و مشروطه را جزو نقاط عطف تاریخ ایران بدانیم. خواسته‌ی علما در مشروطه، عدالت‌خواهی بود. تحصن‌ها، فداکاری‌ها، ایستادگی‌ها و مقابله‌هایی که با دستگاه استبداد صورت گرفت، فقط یک درخواست اخلاقی محض نبود. عدالتی که آنها می‌خواستند، عدالت در زمینه‌ی مسائل حکومتی بود...»^۱

1- زمینه‌های نهضت مشروطه را بنویسید؟

نهضت مشروطه یکی از حوادث بزرگ تاریخ معاصر ایران است، که تأثیر عمیق و پایداری در تحولات فکری و سیاسی جامعه‌ی ما گذاشته است.

در بررسی ریشه‌های پیدایش این نهضت، عواملی چند قابل تأمل اند که به تشریح آنها می‌پردازیم.

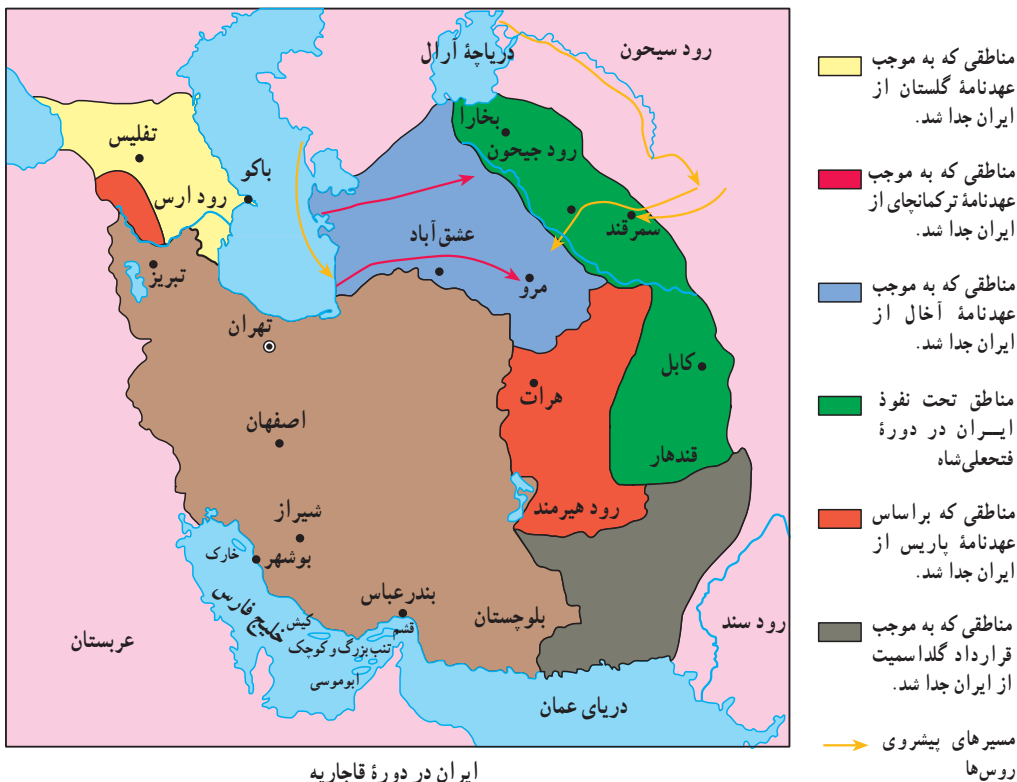
2- در دوره قاجار چه سرزمین‌هایی دولت‌های استعمارگر روس و انگلس از ایران جدا شده بودند

1- ۱. از دست رفتن بخش‌هایی از سرزمین ایران

یکی از دلایل نارضایتی مردم از حکومت قاجار، از دست رفتن سرزمین‌هایی بود که به وسیله‌ی دولت‌های استعمارگر روس و انگلس از ایران جدا شده بودند.

2- قسمت‌هایی که توسط روسیه از ایران جدا شد عبارت بودند از: کل قفقاز در شمال غربی (شامل کشورهای کنونی گرجستان، ارمنستان و جمهوری آذربایجان) و منطقه‌ی ماوراءالنهر در شمال شرقی (شامل کشورهای کنونی قزاقستان، ازبکستان، تاجیکستان و ترکمنستان) به این ترتیب، در شرق و غرب دریای خزر، مناطق و ایالت‌های وسیع و زرخیزی از ایران جدا شد.

2- سرزمین‌هایی که توسط انگلستان از ایران جدا شد عبارت بودند از: ایالت‌های هرات و قندهار؛ و بخش بزرگی از بلوچستان.

ايران در دوره قاجاريه

3- دلایل توجه استعمارگران به ایران چه بود؟

1- ۲. غلبه استعمار بر مملکت

کشورهای استعمارگر اروپایی از قرن شانزدهم میلادی شروع به اشغال سرزمین‌هایی در آسیا، آفریقا، و قاره آمریکا کردند و تا اواخر قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم کشورهای متعددی را زیر سلطه خود درآوردند. ایران **۳-** به دلایل موقعیت ویژه جغرافیایی و برخورداری از منابع سرشار مواد اولیه،

مورد توجه کشورهای استعمارگر قرار گرفت **4- زمینه های سلطه بیگانگان بر ایران چه بود؟**

1- 4- ضعف حکومت قاجار، **۲-** دسیسه‌های عناصر نفوذی بیگانه **۳-** و طمع‌ورزی و فساد مالی درباریان،

زمینه سلطه بیگانگان بر مملکت را فراهم کرده بود **5-** بارزترین نتیجه این وضعیت، امتیازهای متعددی

بود که به خارجیان داده می‌شد. **5- بارزترین نتیجه نفوذ بیگانگان در ایران چه بود؟**

علاوه بر آن، قرض‌هایی که شاهان قاجار از کشورهای بیگانه می‌گرفتند موجب سلطه بیشتر استعمارگران بر مملکت شد. علاقه شاهان قاجار به مسافرت به اروپا، انگیزه و میزان دریافت وام از بیگانگان را افزایش داد. ناصرالدین شاه و مظفرالدین شاه قرض‌هایی از روس و انگلیس دریافت کردند و به جای اینکه این پول را هزینه کارهای اساسی کنند، آن را خرج سفرهای خود به اروپا کردند.

6- در دوره قاجار احساسات ملی را جریحه دار کرده بود؟

6- دادن امتیازات، گرفتن وام و اعمال حق کاپیتولاسیون که از عهدنامه ترکمانچای برقرار شد و همچنین دخالت‌های دولت‌های بیگانه در امور داخلی ایران احساسات ملی را جریحه دار کرده بود.

فکر کنید و پاسخ دهید:

موقعیت جغرافیایی ایران چه نقشی در توجه استعمارگران به مملکت ما داشته است؟

7- استبداد دستگاه حاکم را به عنوان یکی از عوامل زمینه ساز مشروطه توضیح دهید؟

1- ۳. استبداد دستگاه حاکم

7- حکومت قاجار بر بنیاد استبداد متکی بود و قدرت در دست شاه و اراده او متمرکز بود. مردم ایران هیچ گونه تضمینی برای حفظ جان و مال و ناموس خود در مقابل دستگاه استبدادی نداشتند^۱. شاه و بستگانش هر کاری که مایل بودند، انجام می دادند و هر بلایی که می خواستند، بر سر مردم می آوردند. در ایالت‌ها (استان) وضع بدتر از مرکز حکومت بود. حاکمان ایالت‌ها از میان شاهزادگان انتخاب می شدند و در منطقه خود مانند یک شاه عمل می کردند. روش انتصاب حاکمان ایالت‌ها به این طریق بود که این ایالت‌ها در ازای دریافت مالیات‌های سنگین ثابت سالیانه، به طور کامل در اختیار شاهزادگان قرار می گرفتند. این نوع واگذاری شبیه به فروش ایالت‌ها بود؛ بدین گونه فشار مالیاتی کمرشکنی بر مردم تحمیل می شد. به این دلیل مردم از حکومت قاجار ناراضی بودند.

1- ۴. مخالفت‌های مردم و علما با استبداد و استعمار

8- الف- توجه مردم مسلمان ایران به آموزه‌های دین اسلام نظیر امر به معروف و نهی از منکر، عدالت خواهی و لزوم دفع ظلم که در آیات قرآن کریم و سیره معصومین به آن پرداخته شده است، موجب می شد نسبت به این آموزه‌ها احساس تکلیف کنند. از سوی دیگر مکتب شیعه قدرت مطلق سلاطین را نامشروع می دانست و مشروعیت نسبی قدرت حاکم، مشروط به پاسداری از باورهای دینی مردم و حفظ تمامیت ارضی کشور بود. مرجعیت شیعه در جریان نهضت تحریم تنباکو خط بطلانی بر مطلق بودن قدرت شاه

۱. یک روز در بازگشت ناصرالدین شاه از زیارت حضرت عبدالعظیم (ع)، سربازهایی که پرداخت حقوقشان ماه‌ها عقب افتاده بود، می خواستند عریضه‌ای به شاه تقدیم کنند اما از طرف همراهان او، با ضرب و شتم پس رانده شدند. آن‌ها نیز از شدت ناراحتی چند تکه سنگ به سوی نوکرهای شاه پرتاب کردند. یکی از این سنگ‌ها به کالسکه شاه خورد و اسب‌ها رمیدند. به دستور ناصرالدین شاه، سربازان شاکي را که ده نفر بودند، با دستان بسته به شهر آوردند و همگی آن‌ها را در حضور او، با طناب خفه کردند. (ن. ک: شیخ الاسلامی، *افزایش نفوذ روس و انگلیس در ایران*، ص ۱۵).

8- چه عواملی زمینه پیدایش حرکتی فکری به رهبری عالمان دینی فراهم کرد؟

9- گسترش حکمت فکری به رهبر علمای دینی در دوره قاجار چه نتیجه ای داشت؟

10- اولین ثمره فعالیت های دینی علما در دوره قاجار چه بود؟

کشید. در آستانه نهضت مشروطیت ایران، روحانیون و حوزه های علمیه شیعه به استحکام و انسجام سیاسی و مبارزاتی رسیده بودند. در نتیجه یک قرن مبارزه و بیدارگری، ارتباط منظمی میان علما و مردم به وجود آمد و زمینه پیدایش حرکتی فکری به رهبری عالمان دینی فراهم شد. گسترش این حرکت فکری موجب افزایش آگاهی مردم در زمینه مسائل اعتقادی و دینی شد و باورهای مذهبی و فرهنگی جامعه را در مقابل آیین های ساختگی و دسیسه های بیگانگان تقویت کرد. اولین ثمره این فعالیت ها،

10- پیروزی در نهضت تنباکو بود که علاوه بر لغو قرارداد توتون و تنباکو، قدرت و رهبری روحانیون شیعه را در صحنه سیاسی کشور آشکار کرد و آسیب پذیری استبداد داخلی و استعمار خارجی را در برابر اراده ملت نشان داد. این جریان فکری و اعتراض آمیز از دوره ناصرالدین شاه به دوره سلطنت مظفرالدین شاه منتقل شد و به تدریج به نهضتی عظیم به رهبری روحانیون تبدیل گردید **11- که آیت الله سید محمد طباطبائی، آیت الله سید عبدالله بهبهانی و آیت الله شیخ فضل الله نوری** در داخل ایران و مراجعی هم **11- آیت الله محمد کاظم خراسانی، آیت الله شیخ عبدالله مازندرانی و آیت الله حاج میرزا حسین فرزند میرزا خلیل تهرانی در نجف اشرف** آن را رهبری می کردند. اساس این نهضت بر مبارزه با استعمار خارجی و استبداد داخلی و تلاش برای برقراری عدالت در مملکت قرار داشت، تا با ایجاد عدالت خانه و «دارالشورا» قدرت و اختیارات پادشاه و حکام را محدود و با اجرای قوانین اسلامی

از لجام گسیختگی آنها جلوگیری کند **11- رهبران نهضت مشروطه در داخل و خارج کشور را نام ببرید؟**

12- همزمان با نهضت مشروطه ایران در کدام کشورها نهضت مشروطه برقرار شده بود؟

1- ۵. ورود اندیشه های جدید

عصری که در آن، شاهان سلسله قاجار با خود کامگی بر مردم حکومت می کردند، دوران تحول های فکری و آزادی خواهی در قسمت هایی از جهان بود، و در تعدادی از کشورها، حکومت «مشروطه» برقرار شده بود. از سال ۱۲۳۸ تا سال ۱۲۹۰ **12- کشورهای انگلیس، ایتالیا، دانمارک، اتریش، مجارستان، آلمان، فرانسه، ژاپن، روسیه، چین و مصر** به حکومت مشروطه و یا جمهوری دست یافتند. ^۱ ایرانیان نیز به طور مستقیم و یا غیرمستقیم، تحت تأثیر این نهضت ها و رویدادهای فراگیر قرار داشتند.

زمینه های ورود تفکر مشروطه خواهی به ایران، به شکل های مختلف نظیر **13- اعزام دانشجو به خارج، سفرهای درباریان و سیاستمداران به خارج، و مهاجرت برخی از ایرانیان به کشورهای مختلف** فراهم شد.

دستآورد معاشرت ها، مسافرت ها و مأموریت های مهاجران، دانشجویان، جهان گردان و

۱. حائری، تشیع و مشروطیت در ایران و نقش ایرانیان مقیم عراق، دیپاچه، ص ۱.

14- نخستین روزنامه دولتی ایران توسط چه کسی منتشر شد و چه نام داشت؟

15- روزنامه وقایع اتفاقیه توسط چه کسی منتشر شد؟

16- در دوره قاجار اندیشه های سیاسی جدید چگونه به جامعه منتقل می شد؟

دیپلمات های ایرانی که با کشورهای غربی در تماس بودند از راه انتشار روزنامه ها و چاپ کتاب ها، و در خلال نامه ها و سخنان آنان، به جامعه منتقل می شد.

الف) روزنامه ها: یکی از عواملی که در دوره قاجار سبب ایجاد تحولی بزرگ در مردم

شد، انتشار روزنامه ها بود. در آن زمان روزنامه های فارسی زبان دو دسته بودند: داخلی و خارجی.

روزنامه های داخلی خود به دو دسته روزنامه های «دولتی» و «غیردولتی» تقسیم می شدند. «کاغذ اخبار»،

نخستین روزنامه دولتی ایران بود که توسط میرزا صالح شیرازی انتشار یافت. چند سال بعد، امیرکبیر برای

رشد آگاهی سیاسی و اجتماعی مردم، روزنامه «وقایع اتفاقیه» را منتشر کرد. روزنامه های «عروة الوثقی»

17- و «قانون» از جمله روزنامه های فارسی زبان بودند که در خارج از کشور چاپ و وارد ایران می شدند.
17- کدام روزنامه های فارسی زبان در خارج از کشور چاپ و وارد ایران می شدند؟

فکر کنید و پاسخ دهید:

چرا برخی روزنامه های فارسی زبان در خارج از کشور چاپ می شد؟

18- کدام سفرنامه ها، زمینه پیدایش مشروطه خواهی را در ایران فراهم ساختند؟

جواب: سفرنامه میرزا صالح شیرازی

ب) آثار روشنفکران سیاحت نامه ابراهیم بیگ اثر حاج زین العابدین مراغه ای-

۱. سفرنامه ها: اولین نشانه های اندیشه های نوین، در سفرنامه های عهد قاجار مشاهده می شود.

سفرنامه میرزا صالح شیرازی - از اولین دانشجویان اعزامی به خارج - از معروف ترین این آثار است.

19- میرزا صالح شیرازی در سفرنامه خود به روشنی از اندیشه های نوین غربی، به ویژه نظام حکومت مشروطه

انگلیس، تعریف و تمجید کرده است. سیاحت نامه ابراهیم بیگ اثر حاج زین العابدین مراغه ای، یکی

دیگر از این آثار است. در این سفرنامه، اوضاع نابسامان کشور به زبان ساده بیان گردیده و در مقابل،

از ویژگی های مثبت تمدن غرب سخن گفته 20- نوشته های چه کسی در پیدایش مشروطه خواهی موثر بود؟

۲. کتاب ها و آثار دیگر: نوشته های میرزا ملکم خان، میرزا یوسف خان مستشارالدوله،

عبدالرحیم خان طالبوف و میرزا فتحعلی آخوندزاده معروف ترین آثاری هستند که در پیدایش

مشروطه خواهی مؤثر است. پذیرش اندیشه های غربی و شیفتگی و خودباختگی بی چون و چرا در

برابر فرهنگ بیگانه، از ویژگی های بارز افکار این افراد بود. آنان نهضت مشروطه طلبی مردم ایران را

که بر مبنای عدالت خواهی و نفی استبداد و استعمار بود، با عقاید برخاسته از اندیشه های وارداتی و

غربی خود درآمیختند.

۱. «شرف» و «شرافت» از جمله روزنامه های دولتی بودند. «تربیت» و «ادب» از معروف ترین روزنامه های غیردولتی بودند.

«حبل المتین»، «اختر»، «حکمت» و «ثریا» که در خارج از کشور چاپ و وارد ایران می شدند.

19- مطالب سفرنامه میرزا صالح شیرازی و سیاحت نامه ابراهیم بیگ را مقایسه کنید؟ ۴۱

21- در آثار روشنفکران ایرانی دوره قاجار، به چه مسائلی توجه شده است؟

بیشتر بدانید

میرزا ملکم خان

میرزا ملکم خان در سال ۱۲۳۷ ش به پیروی از لژهای فراماسونری اروپایی، در ایران اقدام به تأسیس فراموش‌خانه (نوع ایرانی فراماسونری) کرد. او با استفاده از موقعیت تدریس در دارالفنون، عده‌ای از دانش‌آموزان آن مرکز را به عضویت فراموش‌خانه در آورد. ملکم خان ایرانیان را فاقد شعور می‌دانست، و با عبارتهایی زننده و توهین‌آمیز از مردم ایران سخن می‌گفت. او معتقد بود که باید بدون هیچ دخل و تصرفی، در همه چیز از غرب تقلید کرد.^۱

پرسش‌های نمونه

۱. چه عواملی زمینه‌های نهضت مشروطه را فراهم کرد؟
۲. اندیشه سیاسی اسلام و فعالیت عالمان دینی چه نقشی در پیدایش مشروطه‌خواهی داشت؟
۳. نهضت تحت رهبری روحانیون در دوره ناصرالدین شاه و مظفرالدین شاه بر چه پایه‌هایی استوار بود و چه اهدافی را دنبال می‌کرد؟
۴. در دوره قاجار اندیشه‌های سیاسی جدید از چه طریقی به ایران راه یافت؟
۵. در آثار روشنفکران ایرانی دوره قاجار، به چه مسائلی توجه شده است؟

اندیشه و جست و جو

۱. سفرنامه یکی از ایرانیانی را که در زمان ناصرالدین شاه به اروپا سفر کرده، تهیه کنید و بخش‌هایی از آن را در کلاس بخوانید.
۲. در مورد یکی از روزنامه‌های زمان ناصرالدین شاه، مطلبی تهیه کنید.

۱. ن. ک.: الگار، میرزا ملکم خان، صص ۱۱۴-۱۲۰؛ تیموری، عصر بی‌خبری، ص ۱۹۱؛ مدنی، تاریخ سیاسی معاصر ایران، ج ۱،

صص ۳۸-۳۵؛ کتیرایی، فراماسونری در ایران، صص ۶۲-۸۲.

اپلیکیشن درسی همیار

برنامه رایگان درسی همیار

تمام پایه ها

جواب کتاب ، تدریس و نمونه سوال

همیشه رایگان

برنامه همیار کاملا رایگان میباشد